

Bódi Zoltán

A szóbeliség kifejeződése az internetes kommunikációban

Bevezetés

Az Interneten az írás és a beszéd kommunikációs műfajainak sajátos keveredése figyelhető meg: a fejlesztések ellenére még mindig főként írásos formában megjelenő közlemények – a különféle internetes műfajokban különbözőképpen, de határozottan – a beszélt nyelv bizonyos sajátosságai felé közelítenek. A világhálón az írásbeliség és a szóbeliség sajátos viszonya jelenik meg (Crystal, 2001:24). Különösen a gyors, erősen interaktív kommunikációt lehetővé tevő műfajokban, vagyis az elektronikus levelezésben és a csevegő fórumokon figyelhető meg ez a jelenség.

A hipermédia korszaka

Az elektronikus média korszakának a *poszt-Gutenberg galaxis* nevet is adhatjuk. Az elektronikus média – amelynek része az Internet is – nagy újdonságot hoz a megismerő, felfedező szándékú gondolkodásba (Harnad, 1990).¹ A gyors gondolkodás és reagálás az Internet legjellegzetesebb újdonsága, ami az internetes kommunikációs műfajokban már alapkövetelménnyé válik (Dyson, 1998:87). Gondolkodásmódunk változik, s ezért az írásbeliség és a műfajiság is átalakul. Érdekes azonban szem előtt tartani Kis Ádám megállapítását, miszerint az elektronikus médiában kialakuló új kommunikációs formák nem szüntetik meg a Gutenberg-galaxist, hanem csak kiegészítik azt, bizonyos tekintetben módosítva a nyomtatott kommunikációs formákat. Ahogy a nyomtatás elterjedésével sem szűnt meg a kézírás, úgy az elektronikus média korszakában sem szűnik meg a könyvnyomtatás (Kis Ádám, 1997).²

Nyíri szerint a 19. századtól, amikor már elég fejlett a nyomdatechnika, a kép a szöveg részévé válik. Ezt nevezzük Gottfried Boem nyomán *ikonikus forradalomnak* (Nyíri, 1996 id. Gottfried Boem, 1995:13). Ekkor azonban még a szövegé a vezető szerep, az új internetes média megjelenésével viszont a kép (akár a mozgóképek is) és a hang a közlemény egyenértékű részévé válik, az írás elveszíti vezető szerepét, s a kultúra a posztliterális korszakába lép. „Az ikonikus fordulat a posztliterális jelensége.” (Nyíri, 1996:10). A poszt-Gutenberg galaxis jellegzetes vonása a *multimedialitás*.

¹ <http://cogsci.soton.ac.uk/~harnad/Papers/Harnad/harnad90.skywriting.html>

² <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/tarsad/nyelvtud/szmtgps.hun>

Az Internet mint kommunikációs médium közegében a szóbeli, a vizuális és az írásbeli kommunikációs csatornák összekapcsolódnak, és megjelenik a multimédia. Michael Heim szerint ez a *hipermédia* korszaka: az Internet – mivel lehetővé teszi képek, videófelvételek, hang és animáció egyidejű továbbítását, illetve azonnali elérését – nem lineáris alkotói és befogadói magatartást igénylő médium (Heim, 1997).³

Az Internet és azon belül a World Wide Web multimediális jelenség, vagyis az írott szöveggel összekapcsolódó vizualitás és akusztikum ugyanúgy az információk hordozójává válhat, mint a hagyományos nyomtatás.

Az írott beszélt nyelv

Susan C. Herring (Herring, 1996) a számítógéppel közvetített kommunikációról (*CMC: Computer-Mediated Communication*) szóló, általa szerkesztett kötetben megjegyzi, hogy a kommunikációnak ez a fajtája – bár írásos megjelenésű, hiszen az üzeneteket billentyűzet segítségével rögzítik – jobban hasonlít a beszédkommunikációhoz, igen gyors információcserét biztosít, speciális (jórészt rövidítésekre alapozott) szókincse van, és itt a képiség is fontos információhordozó. Mindezek mellett azt is érdemes figyelembe venni, hogy az internetes kommunikációban különböző kommunikációs műfajok ötvöződnek, s ezért a nyelvhasználat nem homogén (Herring, 1996:3).

Ong három korszakot különít el a kommunikációtörténetben: az elsődleges szóbeliség (*primary orality*), az írásbeliség (*literacy*) és a másodlagos szóbeliség (*secondary orality*) korszakát (Ong, 1982:136). A másodlagos szóbeliség korszakát Ong a hang rögzítésére és átvitelére szolgáló technikai eszközök (a telefon, a fonográf, majd a rádió és a magnetofon) feltalálásától számítja, amelyek mind térben, mind időben jelentősen kitágították a szóbeli kommunikáció hatókörét. Ong szerint a másodlagos szóbeliség az 1980-as évekig tart, a televízió széleskörű megjelenése és elterjedése már nem a szóbeliség, hanem a képiség korszaka.

Szépe György is felvázol egy kommunikációs fejlődési sort: *szóbeliség, írás, nyomtatás, magánhasználatú írógép, számítógép, multimédia* (Szépe, 1997:78). Ez a fejlődési sor azonban Szépe szerint is csak vázlatosnak tekinthető, mert hiányoznak belőle az élőszó rögzítési és reprodukálási lehetőségei. Természetes, hogy amint lehetőség nyílt az élőszó rögzítésére és megőrzésére, ez már önmagában is a kultúra hordozójává vált. A megőrzött és reprodukálható szóbeliség szövegei a szóbeliség korszakához képest többé már nem pontatlanok, és már nemcsak az emlékezetünk őrzi meg az információkat, hanem pontos formában rögzíthetjük a tudást. A Szépe-féle fejlődési sort ki lehet egészíteni egy újabb síkkal: a szóbeliség rögzítésének lehetővé tételét hozzávetőlegesen arra az időszakra tehetjük, amikor a magánhasználatú írógépek elterjedtek. A teljesebbé tett sorozat tehát így alakul: *szóbeliség, írás, nyomtatás, magánhasználatú írógép, hangfelvétel, aszinkron hangtovábbítás, szinkron hangtovábbítás, számítógép, multimédia*.

³ <http://www.mheim.com/html/docs/vrtea/vrtea.html>

Az Interneten folyó kommunikációban megjelenő szövegekre – a hagyományos írott szövegekkel szemben – kevésbé jellemző a szabályozottság, a normakövetés és a szerkesztettség. Nem egyértelmű, hogy a „posztliterális környezetben” megalkotott, magánjellegű *e-mail* és *chat* üzenetek kommunikációs műfaja az írott vagy inkább a beszélt nyelvi kommunikációhoz sorolható-e (Bódi, 1998:179). Az Interneten jelentkező spontán szövegek köztes kommunikációs műfaját *írott beszélt nyelvnek* nevezhetjük (Bódi, 1998:186). Balázs Géza ugyanezt a jelenséget másodlagos írásbeliségként ismerteti, ő azonban ezt a jelenséget az Internet mellett kiterjeszti a mobiltávközlés sms-szolgáltatásainak, valamint más médiumoknak az írásbeliségére is (Balázs, 2003:149). Az angol nyelvvel foglalkozó nemzetközi kutatások is rávilágítottak már, hogy az Interneten továbbított üzenetek az írott és a beszélt nyelv között helyezkednek el, hiszen a partnerek nem látják és nem is hallják egymást, s ezért ezek a szövegek kissé személytelenebbek is; viszont a világhálón a felhasználók ugyanakkor kifejezetten a spontán beszélt nyelvhez hasonlóan formálják meg szövegeiket (Herring, 1996:4; Collott – Bellmore, 1996:14, 21).

David Crystal szerint a „netnyelv” (*Netspeak*) mint harmadik típusú médium kombinálja az írásra, a beszédre és elektronikus közvetítésre jellemző elemeket (Crystal, 2001:48).

Az írott beszélt nyelv az internetes interakcióban

Az Interneten folyó interakciókban – a beszédhez közelítve – kétségbeesett erőfeszítés zajlik arra, hogy a prozódia és a paralingvisztika tárgyköréhez tartozó metakommunikáció hiányosságait sikerüljön pótolni (Crystal, 2001:34). A betűhalmaz, az írásjelhalmaz, a csupa nagybetűs szavak, a ritkítottan szedett szavak, a csillagok vagy szóközi aláhúzások közé foglalt szavak – mind-mind az internetes nyelv köztes műfajiságának jelenségei (Crystal, 2001:35). A – főként az elektronikus levelezésben és a *chat* fórumokon megjelenő – mosolyszimbólumok, a *smiley*-k kiválóan alkalmasak a prozódiai és paralingvisztikai elemek, a metakommunikáció pótlására és általában az érzelmek kifejezésére. A *smiley*-k éppen azért terjedtek el annyira az Interneten, mert a „netnyelv” a gyors, azonnali interakcióhoz, vagyis a beszédhez közelít, s így egyre nagyobb igény merül fel az érzelmek jelzésére is (Crystal, 2001:38). Meg kell azonban jegyezni, hogy a mosolyszimbólumokról csak az adott kontextusban derül ki, hogy pontosan milyen szándékot közvetítenek (Herring, 1996:3; Werry, 1996:52).

A verbális kommunikációt idéző jelek az írott szöveg részévé válnak. A mosolyszimbólumokról számos honlapon tanulmányozhatunk alapos áttekintéseket.

Az e-mailen továbbított levelekben emellett olyan, néhány betűből álló, sűrített jelentéstartalmú betűszók és rövidítések is előfordulnak, amelyekkel más magyar nyelvű kodifikált szövegben nem találkozunk. Jellemző példa erre a + jel használata a „meg” igekötő helyett, továbbá a számjegyek felhasználása több betű helyett (*5let* = ötlet, *666s* = hathatós, *5/c* = 5 perc, *1 pill* = egy pillanat). Gyakoriak az angol nyelvű rövidítések is: *THX* = *thanks* (köszönöm), *imho* = *in my humble opinion* (szerény véleményem szerint), *btw* = *by the way* (apropó, erről jut eszembe), *pls* = *please* (kérem, kérlek), *tnx* = *thanx* (köszö, kösz), *CU IRL* = *see you in real life* (találkozunk a valós

életben – elköszönés olyan helyzetben, amikor az internetes levélváltás után a partnerek személyesen is találkoznak), *ASAP = as soon as possible* (amilyen gyorsan csak lehet). Ezeknek a rövidítéseknek a használata – amellet, hogy gyorsítja az írott kommunikációt – csoportnyelvi jelenség is lehet, hiszen a gyakorlott internetezők számára ezek az amerikai-angol mintájú rövidítések, összevonások ismerősek lehetnek, de az Interneten kívüli írásbeliségben ezek a kódok aligha értelmezhetőek.

Egyre gyakrabban fordul elő az is, hogy az *e-mail* és *chat* szövegekben az íráskép és az írásmód a beszélt nyelvi megnyilatkozások fonetikai megjelenését próbálja ábrázolni, tehát az írott szöveg már a megjelenési formájával, a látványával is (a beszélt nyelvre utaló) üzenetet hordoz. Olyan esetekben is alkalmazzák a fonetikai írásmódot, amikor az nem illik a kodifikált, írott szöveghez: *aggyál, tanács+, nyitnyuk, majkésőbbcsinájjuk+, asszem, emléxel.*

Igen jellemző a magyar szavak leegyszerűsített vagy divatszzerű, sajátos helyesírása: *majnem, ijét, uccse, tuggya, szal* (szóval), *fekünni, pill* (pillanat), *lejöhecc, mijen, iszni, rencergazda; soxor, emléxik, fexik, yol* (jól), *kaqkk, muxik* (vagyis működik!). Gyakori jelenség a magyar szavak már említett, számjegyeket és betűket keverő írásmódja is: *6ás, Iszeru, megold6ó, 2séges, 1általán, +öllek!, Lhúz* (elhúz), *GPn* (gépén) stb.

Az elektronikus levelezésben és a *chat* fórumokon másféle, tipográfiai eszközöket alkalmazó jelölések is előfordulnak: a kiemelendő szavakat gyakran aláhúzással jelölik meg a szó előtt és után: *_könyv_ ,_tudás_*. A csupa NAGYBETŰVEL szedett szó vagy akár teljes szöveg erősen emocionális tartalmat tükröz, az ilyen szövegrészlet a beszédben a kiabálásnak felel meg.

Ezek a jelenségek arra utalnak, hogy az elektronikus levelezés, illetve a csevegőfórumok kommunikációs műfaja a spontán beszédkommunikációhoz közelít. Ez a helyesírás egyaránt fakadhat sietségből, tréfakedvből és csoportnyelvi hatásokból. Annyi azonban bizonyos, hogy ez tudatos nyelvi jelenség (Miklós, 1996).⁴ Hozzá kell tenni, hogy ez a leegyszerűsített, funkcionális írásmód bizonyos esetekben az anyanyelvi műveltség hiányosságai miatt is felbukkanhat. A tudáshiány miatt, illetve szándékosan elkövetett helyesírási módosítások szétválasztása azonban nehéz, sokszor esetleges.

A csevegőfórumok írásmódjában megfigyelhető továbbá a központosításnak és a mondatatórok jelölésének a hiánya. Rendszeresen elmaradnak a vesszők, a mondatkezdő nagybetűk és a mondatzáró írásjelek is. A mondatvégi írásjelek csak akkor fordulnak elő többé-kevésbé következetesen, ha emocionális okokból vagy kiemelési céllal halmozzák őket. Ezek is azt szolgálják, hogy az információáramlás sebessége, a gépelés gyorsasága a lehető legnagyobb legyen, a legjobban megközelítse a beszélt nyelv tempóját. A csevegőfórumok szövegeit jellemzően csak annyira formálják meg, hogy az üzenet még könnyen érthető legyen. A mondatkezdő nagybetűk és a tagmondatokat, illetve egyes szavakat a helyesírás szabályai szerint elválasztó vesszők, valamint a mondatzáró írásjelek mellőzésével az üzenet még egyértelmű maradhat.

⁴ <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/muszaki/szamech/wan/kultura/ircnyelv.hun>

Simeon J Yates szerint az internetes szövegek modalitása jellemzően a spontán beszélt nyelvhez hasonlít, a szóhasználat inkább írott nyelvi sajátosságokat mutat (Yates, 1996:46). Nem elhanyagolható az a szempont sem, amire Pixie Ferris világít rá: szerinte az internetes írásbeliséget leginkább az egyidejűsége és azonnali interaktivitása közelíti a beszélt nyelvhez (Ferris, 1997).⁵

Az Internet elektronikus, globális és interaktív médium, s mindezek a jellemzők kihatnak magára az Internet nyelvére is. Az elektronikus jellegnek az a következménye, hogy a világhálón csak olyan információkat – és csakis olyan formában – tudunk továbbítani, amit az elektronikus médium lehetővé tesz. Ez azt jelenti, hogy a billentyűzet karakterkészlete meghatározza, hogy mit és milyen formában küldhetünk; a képernyő mérete és az általunk használt számítógépes konfiguráció típusa pedig azt szabja meg, hogy mit és milyen formában láthatunk, mit fogadhatunk be az Interneten keresztül (Crystal, 2001:24). Más szóval: bármennyire közelít is az Internet nyelve a beszélt nyelvhez, mégis az írásbeliség technikai környezetének korlátai között kell maradnia.

A mosolyszimbólumok jelentősége az internetes kommunikációban

Az Internet és a nyelvhasználat kapcsolatának irodalmában sok sztereotípiát és felületes véleményt találhatunk. Az egyik leggyakoribb téma a mosolyszimbólumok vagy *emotikonok* használata. Az emotikonok alkalmazását a következőkben annak a kiindulópontnak a szem előtt tartásával kíséreltem meg vizsgálat tárgyává tenni, hogy azok az Internet erősen interaktív műfajaira jellemző *írott beszélt nyelv* fontos építőelemei (Bódi, 2004:39).

A gyakran internetezők körében a *smiley*, a mosolykód közismert szimbólum, ami sűrűn előfordul az Interneten olvasható üzenetekben (vö. pl. Koltay, 1997:94.). A mosolykód az érzelmet kifejező metakommunikatív eszközöket, amelyek az írásos szövegekből szükségképpen hiányoznak, a billentyűzeten található írásjelekből és egyéb szimbólumokból alkotott képi információ primitív ikonjaival helyettesíti: :-), :-(. A mosolykód általános, nyelvtől és kultúrkörhöz függetlenül értelmezhető ikonikus jel, amely az emberi arcvonásokat, (illetve az azokhoz kapcsolódó emocionális hátteret) próbálja felidézni. Értelmezése világos és mindenki számára egyértelmű lehet.

Konkrét következtetések levonásához elvégeztem egy vizsgálatot. A kutatás törzsanyagát alkotó nyelvi adatok nagy tömegét *online* kérdőíves módszerrel gyűjtöttem össze. Ez a módszer ugyan nem tesz eleget a statisztikai mintavétel szabályainak, de ha egy ilyen felmérést jól megtervezünk, akkor a beérkező nagy mennyiségű nyelvi adat szemiotikai és szociolingvisztikai szempontból egyaránt hasznos új eredményeket hozhat (Márton, 2000:1241; Babbie, 1999:293–294.). A hibás következtetések elkerülése érdekében mindenesetre inkább tartózkodom a számszerű adatok emlegetésétől, és csak tendenciákra próbálok rámutatni. A vizsgálat tárgyának természetéből fakad, hogy néhány elem, illetve megállapítás ismétlődik, ám ez az elemzés során elkerülhetetlen, hiszen csak így kaphatunk korrekt, részletes eredményeket.

⁵ <http://www.december.com/cmc/mag/1997/jun/ferris.html>

Az indulatosság, az elégedetlenség kifejezése

Megfigyelésem szerint az indulat és az elégedetlenség kifejezésére az internetes kommunikáció során a szöveggel egyenrangú szerepet játszik a *smiley*-k alkalmazása. Ez megerősíti azt a nézetet, amely szerint az internetes kommunikáció során a jelek és szimbólumok, általában a vizuális elemek legalább akkora szerepet játszanak, mint az írott szöveg (vö. pl.: Heim, 1997; Nyíri, 1996. id. Gottfried Boem, 1995:13; Herring, 1996:3; Werry, 1996:52.).

Míg az indulat megjelenítésére használt kifejezőeszközök igen változatosak – hiszen a leggyakrabban előforduló emotikon, a >:(is ritkán fordul elő – addig az elégedetlenséget leginkább az egyszerű elemek szimbolizálják: :- (és :/. A negatív érzelmet kifejező alap-emotikonok, a :(és a :-(gyakoriak ezekben a funkciókban. Az indulatosságról úgy tűnik, hogy az ábrázolási (és értelmezési) módja nem egységes, hanem meglehetősen változatos és kevésbé általános. Feltűnő, hogy a karakterek között gyakran fordul elő az összeráncolt szemöldököt, illetve homlokot szimbolizáló > jel, és a legörbülő száját jelölő (jel is, amelyek együtt a >:(ikont alkotják. Az összeráncolt szemöldököt vagy homlokot szimbolizáló > jel variációjaként előfordul a } jel használata is, ezzel az ikon a }:(alakot ölti. Az elégedetlenséget ábrázolja az összevont szemöldököt szimbolizáló =(jel is. Észre kell venni, hogy az elégedetlenség kifejezésénél az emotikonok hangsúlyos része a szemöldökön, homlokon megjelenő bárázda: =:(, >:-| , }:(,]8-(.

A válaszadók leggyakrabban elégedetlenségük foka, illetve vérmérsékletük szerint szaporítják a lefelé görbülő száját jelképező írásjelek számát az elégedetlenség kifejezésére, előfordul, hogy valaki ezekből tíznél is többet használ.

Gyakori még ezeken kívül az elhúzott száját felidéző, és ezzel az indulatosságot kifejező | jel: >:| , illetve :-| vagy :| . Az elhúzott száját szimbolizáló | jel helyett használják továbbá a / vagy a [jelet tartalmazó >:/ , >:[ikonokat is. Ritkábban találkozunk az eltúlzott

}:-//////// vagy :-[[[formákkal. Az elégedetlenség érzékeltetésére is számos változata fordul elő a szájnak: :| , :7 , :() , :-< , :O , :p , :S , :T , :-##### , :-c , :-e , :\$. Több elem kombinálásával alkották a következő példákat: :-(| , :- (P .

Egyéni megoldásként fordul elő, hogy a nyolcas számjegyet választották a kigúvadt szem ábrázolására mind az indulatosság, mind az elégedetlenség jelzésére: 8(, 8-(. A vicsorgó fogakat a # jel szimbolizálja. Érdekes egyéni variáció a @ jel alkalmazása a száj helyén. A :-@ ikon – elszigetelt előfordulása miatt – nehezen fejthető meg, de valószínűleg az eltátott száját, a kiabálást vagy a kinyújtott nyelvet szimbolizálja. Az elkerekített száj és az ezzel együttjáró kiabálás szimbolizálására a kis o vagy a nagy O betűt használják: :o , halmozva: :oooooo, esetleg :oO .

A szimbólumok és az írásjelek kombinált használatára érdekes példák azok, ahol az üzenet küldője az emotikonnal kifejezendő érzelmek nyomatékosítását halmozott felkiáltó jelekkel vagy kérdőjelekkel oldja meg: >://// !!!!!!! vagy :-|??? .

Elszigetelt esetekben előfordulnak bonyolultabb ábrákat adó egyéni variációk is: 8===o , q>o(, :(((*****?@***** .

A boldogság és a vidámság kifejezése

A boldogság és a vidámság nyelvi kifejezésére a kérdezett internetezők szinte kizárólag csak a mosolyszimbólumot használják, hiszen ez rendkívül egyértelmű, világosan kifejezhető érzelmi állapot, amelynek a jelölésére jól bevált, hagyományos szimbólumok vannak.

A pozitív emóciót egyértelműen az alapvető mosolyszimbólummal fejezik ki, amelynek nagyon sokféle változatát használják a válaszadók. Az viszont kiderül az adatokból, hogy a válaszok több mint felét a következő négy egyszerű, alapvető *smiley* teszi ki: :) , :-), :) , :)) . A többi mosolykód jobbra már csak ezeknek a variációja, a mosolygó ajkat szimbolizáló) jel halmozása. A mosolygó, szélesre nyílt száj kifejezésére a) variációjaként használják a **D** és az **o** betűt is: :D , :-D , :o) , :O. A vidámság szimbolizálására használják válaszadóim a **P** betűt is: :-p , :-P, ez az elcsücsörített száját, esetleg a kinyújtott nyelvet fejezi ki.

Figyelemre méltó, hogy van olyan internetező is, aki nem rest speciális karaktereket alkalmazni egy-egy emotikonban, például: :D. Új elemként a vidámság kifejezésére megjelenik a haj jelzése is, § jellel: §:-), §:))))))))) , ez azonban elszigetelt jelenség, amit nem szabad általánosítani. Ez egyben azt is mutatja, hogy a mosolyszimbólumok ábrázoló funkciója igen erős, és néha a gyorsan fellelhető jelek használata helyett nagyobb kifejezőerő kifejtésére, szövegalkotói kreativitásra motivál.

Elenyészően ritkán fordul csak elő, hogy a válaszadók a fordított sorrendű, jobbra döntött fejet jelképező (-: emotikont alkalmazták, hiszen szinte törvényszerűnek tekintjük, hogy a szokásos :-) *smiley* balra döntött fejet szimbolizál. Az is előfordult, hogy az álló arcot szimbolizáló ^_^ jelcsoportot használták, ebben az esetben a szemet a ^ jelek, a száját pedig a _ jel ábrázolja. Mindezeknek és a * jelnek a kombinációjával alkothatók meg a következő ábrák: (*~*) , (^_^) , *o/* , *~* , *^_^* .

Újabb gazdagító elem a kicsorduló könnyet, esetleg a kacsintást szimbolizáló ikon alkalmazása :-). A kifejezendő érzelmek nyomatékosítására itt is előfordul a felkiáltójelek halmozása az emotikon mellett: :)!!!! . A szem kiemelt szerepét mutatja, hogy az egyszerű kettőspont variációjaként előfordul a **B** betű vagy a **8** számjegy is: **B** , **8**-) .

Feltétlenül megjegyzendő viszont, hogy az egyik válaszadó az erre alkalmazható emotikonok között, a vidámság és a pozitív érzelmi állapot szimbólumaként említette a rózsát utánzó : @—}— ikont. A virág formáját a billentyűzet karakterkészletének elemeiből építette fel: a szirmokat a @ jel, a szárat a kötőjel, a levelet pedig a kapcsos zárójel ábrázolja, ezek a karakterek tehát együtt ikonikus jelet alkot, ami metonimikusan utal a vidámságra.

Nehezen elemezhető a következő egyéni variációk: =8-), @-> , d8-), (-)))>> . A vidámság kifejezésére szolgáló emotikonok között említette egy válaszadó a vegyes összetételű **d:-király** jelzést, ami egyszerre tartalmaz képi funkciójú és nyelvi funkciójú elemeket: ennek szerzője nyelvi kóddal is megerősítette a vizuális kódot.

A türelmetlenség kifejezése

A türelmetlenség olyan állapot, amit a válaszadók kifejezetten változatos eszközökkel fejeznek ki: közel egyharmaduk különböző írásjeleket halmoz. Külön kiemelendő, hogy itt a kérdőjel ismétlése a leggyakoribb. Sűrűn halmozzák a pontot, az alá-

húzást, a kötőjelet és a csillagot is. A vizsgált internetezők nem egészen egynegyed része fejezi ki szöveggel a türelmetlenségét, és ennél is ritkábban használnak ebben emotikont.

Nem jellemző tehát, hogy türelmetlenségüket a válaszadók mosolyszimbólummal fejeznék ki internetes kommunikációjuk során, viszont azoknál, akik mégis ezt teszik, kifejezetten változatosak, kreatívak, tehát nincs egységes forma erre a célra; vélhetően azért, mert ez összetett érzelmi állapot, olyan élethelyzet, amit nehéz szimbolizálni.

Leggyakrabban az elhúzott szájjal megjelenő :-I vagy :| emotikon jelent meg, a harmadik és a negyedik leggyakoribb szimbólum az elhúzott száj két másik formai variációja, a / és a :-/ volt. A száj formája a türelmetlenséget kifejező *smiley*-k esetében gyakran változik, a különféle formai változatokban gyakori az elkerekített (kiabáló) szájforma: :o , :O , :o| , :-O , :o/ , <:O , :-D , :-PPP , :@ , :oO . Az elbiggyesztett, elégedetlenséget sugalló szájtartás érdekes kifejezési módja a következő: :-s , :-S , :s , :S .

Az elégedetlenséget, türelmetlenséget kifejező emotikonokat néha írásjelekkel, illetve betűsorokkal is kiegészítik: :RGGGGGG , :o ! , :! . Ezekben a ritkán előforduló, elszigetelt esetekben nagyon nehéz eldönteni, hogy a felhasznált karakterek ábrázoló vagy szimbolikus nyelvi funkciót töltenek-e be.

Érdeemes megjegyezni, hogy a türelmetlenséget kifejező emotikonok legtöbb variációja a száját szimbolizáló elemet módosítja, vagyis ennek az érzelmi állapotnak az egyik leghangsúlyosabb és legjobban variálható eleme a száját jelképező karakter.

A gúny kifejezése az Interneten

A válaszadók véleménye szerint a gúny is elég jól kifejezhető valamilyen mosolyszimbólummal: legalább háromnegyed részük emotikonnal érzékelteti a gúnyos attitűdöt, árnyalatot. A gúny is egyértelmű érzelmi viszonyulás, kifejezése felerősítésen, túlzáson alapul. Érzékeltetéséhez ugyanakkor mindenképpen szükség van szövegszerű kommunikációs kontextusra is, csak annak keretében lehet emotikonnal világosan, egyértelműen jelölni. A mosolyszimbólum általában is csak kiegészítő elem, önmagában ritkán fordul elő, jellemzően szöveges elemekhez kapcsolódik, s ez fokozottan érvényes a gúny esetében. A válaszadók egynegyed része csak szöveggel érzékeltette üzenetének gúnyos jellegét.

A gúnyos jelentésű mosolykódok szintén nagy változatosságot mutatnak, hiszen a leggyakoribb elem is csak minden hatodik esetben jelenik meg (1319-ből): a :P vagy :-p szimbólum az elhúzott száját, a kinyújtott nyelvet szimbolizálja. Ezek variációjaként a domináns elem halmozása is többször előfordul: :PPP. A gúny jelölésére szintén gyakran használják a mosolygós száját: ;) , :-) , >:) , illetve ennek különféle változatait: > , :D , :oP , :9 , :] , :-} , :D. Ritkán megjelennek más szájtartást jelképező jelelemek is: ;-V , >:-O , :-§ , :-A , :-B , :1 , :P .

A gúnyt kifejező *smiley* megszerkesztéséhez felhasznált karakterek között rendszerint vannak kiegészítő elemek, amelyek az arc felső részét, a szemet, a szemöldököt, illetve a homlokot jelképezik, s ezek azt mutatják, hogy az alapvetően vidámságot kifejező emotikon-elemeknek többletjelentésük is van, hiszen a gúny korántsem mindig vidám attitűd: >:) , }:-) , ;))) (pontosvesszővel jelölt kacsintó szem),]:-) , =:-) , (8—) , = | , :-)= , x:) , q:] .

Általános tapasztalatok az emotikonok használatáról

Összefoglalóan olyan következtetéseket lehet levonni, amelyek árnyalhatják az emotikonok használatáról kialakult, sokszor közhelyszerű képet. Annyi mindenesetre megállapítható, hogy az érzelmek kifejezésére sokoldalú lehetőségek állnak rendelkezésre az internetes kommunikációban, és az emotikon a szöveges és a másfajta vizuális kifejezésmódokat csak megerősíti, kiegészíti.

Az emotikonok végtelenül sok egyéni változatban jelenhetnek meg, de az alapváltozatok a leggyakoribbak. Minél gyakrabban használják ezeket az alaptípusokat, annál egyértelműbb, világosabb a bemutatandó, illusztrálandó érzelem. Az összetettebb érzelmek, állapotok, érzékeltetésére alkalmazták legkevésbé az emotikonokat: itt a szöveges kifejtés mellett a különféle írásjelek halmozása fordult elő a legtöbbször.

Az – az általam ismételt hangúlyozott tény –, hogy az alapvető érzelmek kifejezésére az emotikonok legegyszerűbb alaptípusai fordultak elő a legnagyobb mennyiségben, viszonylag zárt szimbólumhasználati módra utal, ami könnyen, gyorsan elsajátítható és ugyanilyen könnyen értelmezhető. Ugyanakkor az alkotóelemek variálására, halmozására korlátlan egyéni lehetőség nyílik, amivel élnek is a válaszadók, de ezek a formák nem tömegesek, megmaradnak *hapax legomenon*-nak. Az Internet jellegéből adódóan óriási lehetősége van mindenkinek a tartalom – különösen az emocionális tartalom – hangúlyozására a vizuális szimbólumok kreatív felhasználása segítségével.

A közvetlen emberi kommunikáció és az internetes interakció

Horányi Özséb gondolatmenete és megfogalmazása szerint az orálitástól kezdve az íráson át a számítógép közvetítette kommunikációig jelentősen megváltozott a kommunikátumok térbeli *lokálizáltsága*: az orális kommunikátum térben szigorúan lokalizált; az írásos feljegyzés ugyan lokalizált, de nem szigorúan, mert szállítható, másolható; a számítógépes hálózaton megjelenő kommunikátum voltaképpen nem lokalizálható. Megváltoztak a kommunikátumok elérhetővé tételének a módszerei, és jelentősen lecsökkent az elérési idő is: az orális kommunikátum elillanó természetű, az írott (nyomatott) információk személytelenebbek a beszédnél és maradandók, viszont térben korlátozottak, míg a számítógépes hálózat által elektronikus úton közvetített kommunikátum szinte már a létrehozása pillanatában eljuthat a tér bármely pontjára. Megnövekedett az adott információt (a kommunikátumot) közvetlenül elérni képes befogadók száma is, hiszen a szóban elmondott szöveget csak a jelenlévők percipiálhatják, míg az írott és különösen a nyomtatott szöveget akár már nagy tömeg is elérhetik változatlan formában, a számítógépes hálózat közvetítette kommunikátumok pedig gyakorlatilag azonnal, még a nyomtatásban terjesztett közleményeknél is több potenciális címzettet érhetnek el, (Horányi, 1997).⁶

⁶ <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/human/media/hozseb1/hozsb1.mek>

Csevegőforum mint az internetes interakció csúcsa

Az Interneten létrehozott csevegőforumok időfüggőek, azonnali válaszlehetőséget kínálnak és az azonnali befogadás, válaszadás igényét hordozzák, hasonlóan a közvetlen emberi kommunikációhoz (vö.: Buda, 1994). A hálózati interakció javarésze viszont elsősorban írásban jelenik meg (Crystal, 2001:29).

A csevegőforumok biztosítják a leggyorsabb lehetőséget az Internet közvetítésével folytatott kommunikációhoz. Az üzenet itt az élőbeszéd sebességétől alig-alig elmaradva jut el a befogadóhoz. Ezeknek a csevegőforumoknak a nyelve közelít a legjobban az élő beszélt nyelvhez, illetve annak egyes csoportnyelvi változataihoz. Christopher C. Werry számos csevegőforumon végzett vizsgálatai alapján a következő megállapítást teszi: „Az IRC (*Internet Relay Chat*, internetes csevegés) formájában megvalósuló kommunikációt jelentős mértékben a közvetlen emberi kommunikáció, a beszélt nyelv reprodukálásának igénye motiválja” (Werry, 1996:61). Werry a csevegőforumok kommunikációját ennek megfelelően – mivel a csevegés két vagy több személy között az élőszó szinkronitásával, de írott formában folyik – *interaktív írott diskurzusnak* nevezi (Werry, 1996:47).

Egy-egy csevegőszobában egyidejűleg sok írott párbeszéd zajlik egy helyen és egy időben. Kevés az olyan párbeszéd, ami a csevegőszobában egymás utáni megszólalások összefüggő sorozataként jelenik meg, hiszen egyszerre többen folytatnak dialógust, és minden egyes megszólalás akkor tűnik fel a mindenki által látható képernyőfelületen, amikor azt a résztvevő leírta és egy gombnyomással elküldte a fórumra.

A csevegőforumok dialógusainak felépítése tehát nem egyezik meg egyik korábbi kommunikációs műfajjal sem, nagyon hasonlít a spontán beszélt nyelven folytatott párbeszédhez, viszont annál szervezetlenebb és tartalmilag nagyon hiányos, továbbá gyakran hiányzik belőle a makrotervezés minden eleme. A szervezetlenséget ugyanakkor kompenzálja a szöveg írásbeli, statikus megjelenési módja, s ennek segítségével mégis követhető valamelyest a párbeszéd fonala. Ez a kommunikációs műfaj lehetőséget ad a valós időben folytatott párbeszédre egymástól térben igen távol elhelyezkedő résztvevők között, s a hagyományos írásbeliségnél összehasonlíthatatlanul gyorsabb kommunikációt biztosít számukra.

Az Interneten megjelenő szövegek – főleg az erősen interaktív *chat* fórumokon és az *e-mail* üzenetekben, de a hálózati honlapokon is – egyre inkább vázaltszerűek, s mind szerkezetüket, mind formai kivitelezésüket tekintve távolodnak a hagyományos írásbeliségtől. Jakob Nielsen szerint mindez azért van így, mert a honlapok szövege is kezd alkalmazkodni ahhoz, amit magyarul – Nielsen nyomán, jobb híján – „internetes olvasásnak” (*webreading*), esetleg „képernyő-olvasásnak” nevezhetünk. Az Interneten az olvasók nem lineárisan haladnak előre az olvasásban, hanem „szkennelnek”, vagyis egyes szavakat, szerkezeteket emelnek ki a szövegből (Nielsen, 1997).⁷ Emiatt a szerkesztés is a könnyű, gyors értelmezhetőséget célozza meg, hasonlóan a spontán beszélt nyelvhez, ahol az egyidejűség, az interaktivitás, a pillanatnyiség érdekében ugyanilyen igényeknek és elvárásoknak kell megfelelni.

⁷ <http://www.useit.com/alertbox/9710a.html>

Sok közös vonást lehet találni a spontán élőbeszéd és a spontán elektronikus levelezés, illetve a csevegőfórumokon megjelenő szövegek *tervezési és kivitelezési folyamatai* között is, annak ellenére, hogy az elektronikus levelezés alapja mégiscsak az írott szöveg. Az elektronikus levelezésben és az internetes csevegésben a szövegek megformáltsága a hagyományos írott levelekéhez képest gyenge, s gyakran teljesen hiányzik a korrekció.

A „netnyelv” általában közelebb áll az írásbeliséghez, de sok beszédsajátosságot hordoz, és David Crystal is elismeri, hogy ez műfajonként más és más: a *chat*, majd az *e-mail* nyelve van a legközelebb a beszédhez, míg a hálózati portálok, a honlapok nyelve áll a legtávolabb attól (Crystal, 2001:47).

A hálózati interakció és a közvetlen (*face-to-face*) emberi kommunikáció legfőbb különbségei Crystal szerint az alábbiak:

- Az azonnali (szimultán) és kölcsönös visszajelzés hiánya, ami abból ered, hogy az üzenet csak ideális esetben jelenik meg azonnal a címzett képernyőjén, és a fogadó fél csak ritkán tud azonnal válaszolni, mert ehhez a bekapcsolt gépnél kell lennie, el kell indítani a megfelelő programokat stb. (Crystal, 2001:30). (Ehhez a magam részéről hozzá kell tennem, hogy az Interneten az üzenetváltás ritmusa valamivel lassúbb ugyan, mint a valódi párbeszédben, ez mégis sokkal közelebb áll a beszédhez, mint a hagyományos írásbeliség.)
- Ha sokan vannak egy csevegőszobában, akkor óhatatlanul belebeszélnek egymás párbeszédébe, s a diskurzus szálai összekeverednek (Crystal, 2001:32).
- Ha valaki egy *chat* fórumon lassan válaszol, akkor az interakció nem történik meg, a párbeszéd fonala visszajelzés nélkül megszakad (Crystal, 2001:32).
- Sok felhasználót kiszolgáló környezetben az üzenetek egyszerre több forrásból érkeznek, így a párbeszéd egyszerre több irányban zajlik, és a szünetek beiktatása, illetve a szálak megszakadása is jóval gyakoribb, mint a közvetlen emberi kommunikációban (Crystal, 2001:33).

Következtetések

Az internetes nyelvhasználatról általánosságban kevés állítást lehet megfogalmazni, inkább csak egyes kommunikációs műfajok nyelvhasználatáról szolgálhatunk konkrétumokkal.

Az írásbeliségben hagyományosan igen fontos megformálási és kivitelezési szabályrendszer az Interneten folyó interakciókban általában sokkal kevésbé jelentős. Az alapvető helyesírási és kivitelezési normáktól való eltérés az esetek túlnyomó többségében nem tudáshiányból, hanem a korrekció esetleges elmaradásából vagy a nyelvi elemek szándékoltan eltérő, önálló, kreatív használatából, valamint az emocionalitás, a csoportnyelvi hovatartozás és a vizuálisan jobban érzékeltethető mondanivaló kifejezésre juttatásának szándékából fakad.

Az internetes interakciók során gyakori a rövidítések, a *smiley*-k és az egyéb írásbeli szimbólumok igénybevétele. Ezekkel a módszerekkel a levelező partnerek és a csevegők a paralingvisztikai, metanyelvi elemeket kívánják pótolni az írásbeliség ke-

retei között, és az élőszóval összemérhető tempójú interakciót próbálják minél jobban megközelíteni.

Mindebből az következik, hogy az Interneten az *írott beszélt nyelv* szövegei fokozatosan módosulnak és elszakadnak a hagyományos írásbeliségtől, s bizonyos jellemzőiket tekintve inkább a szóbeliséghez közelítenek. A *poszt-Gutenberg galaxis* korában figyelemre méltó változáson megy keresztül a magyar nyelv is, hiszen az írott nyelv a világhálón több szempontból is egyre határozottabban a beszélt nyelvhez idomul, míg Bárczi Géza szerint a felvilágosodás korában az egységesedő magyar társalgási nyelvnek még az igényes szépirodalmi írásbeliség volt az alapja (Bárczi, 1996:327–328).

IRODALOM

- Babbie, Earl (1999): *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Balassi Kiadó, Budapest.
- Balázs Géza (2003): „Minden házfalat cseréljete sms-falra”. Sms-fal mint elektronikus graffiti. *Magyar Nyelvőr*, 127: 144–158.
- Bárczi Géza (1996): *A magyar nyelv életrajza*. Custos Kiadó, Budapest.
- Bódi Zoltán (1998): Internetes kommunikáció – beszédkommunikáció. In: Gósy Mária (szerk.). *Beszédkutatás '98. Beszéd, spontán beszéd, beszédkommunikáció*, 178–188. o. MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest.
- Bódi Zoltán (2004): *A világháló nyelve. Internetezők és internetes nyelvhasználat a magyar társadalomban*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Buda Béla (1994): *A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei*. Animula Kiadó, Budapest.
- Collot, Milena – Bellmore, Nancy (1996): Electronic Language: A New Variety of English. In: Herring, Susan C. (ed.): *Computer-Mediated Communication. Linguistic, Social and Cross-Cultural Perspectives. Pragmatics & Beyond. New Series 39*:13–28. John Benjamins, Amsterdam.
- Crystal, David (2001): *Language and the Internet*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Dyson, Esther (1998): *2.0 verzió. Életünk a digitális korban*. HVG Kiadó, Budapest.
- Ferris, Pixie (1997): Writing In Cyberspace. *CMC Magazine*, June, 1997.
<http://www.december.com/cmc/mag/1997/jun/ferris.html>
- Harnad, Stevan (1990): Scholarly Skywriting and the Prepublication Continuum of Scientific Inquiry. *Psychological Science*, 1990/1:342–343.
<http://cogsci.soton.ac.uk/~harnad/Papers/Harnad/harnad90.skywriting.html>
- Heim, Michael (1997): *Virtual Reality and the Tea Ceremony*.
<http://www.mheim.com/html/docs/vrtea/vrtea.html>
- Herring, Susan C. (1996): Introduction. *Computer-Mediated Communication. Linguistic, Social and Cross-Cultural Perspectives. Pragmatics & Beyond. New Series 39*. (ed.) 1–10, John Benjamins, Amsterdam.
- Horányi Özséb (1997): *Az információs társadalom koncepciójától az információ kultúrája felé*.
<http://www.mek.iif.hu/porta/szint/human/media/hozseb1/hozseb1.mek>

- Kis Ádám (1997):** A számítógép metakommunikációja. A beszéd, az írás és a számítógépeskommunikáció. (Előadás, elhangzott a VII. Országos Alkalmazott Nyelvészeti Konferencián), Budapest.
<http://www.mek.iif.hu/porta/szint/tarsad/nyelvtud/szmtgtps.hun>
- Koltay Tibor (1997):** Az e-mail üzenetek pragmatikai jellemzőiről. In: Petőfi S. János – Békés Imre – Vass László (szerk.) *Szemiotikai szövegtan 10.* pp. 91–97. JGYTF, Szeged.
- Márton Sándor (2000):** A számítógép a szociológiai kutatásokban. *Magyar Tudomány*, XLV, 10. szám, 1240–1241.
- Miklós Kata (1996):** *Az IRC nyelvészete.*
<http://www.mek.iif.hu/porta/szint/muszaki/szamtech/wan/kultura/ircnyelv.hun>
- Nielsen, Jakob (1997):** *How Users Read on the Web.* <http://www.useit.com/alert-box/9710a.html>
- Nyíri Kristóf (1996):** Bölcsészettudományok az írásbeliség után. *Világosság*, 1996/6.:3–16.
- Ong, Walter (1982):** *Orality and Literacy. The Technologizing of the Word.* Methuen, London – New York
- Szépe György (1997):** Az Internet-korszak nyelvészete. *Modern Nyelvtanítás III.*, 1997. május. pp. 76–89.
- The Unofficial Smiley Dictionary.** EFF's (Extended) Guide to the Internet.
http://www.ece.umn.edu/general/Internet_Users_guide/eeg_286.html#SEC287
- Werry, Christopher C. (1996):** Linguistic and Interactional Features of Internet Relay Chat. In: Herring, Susan C. (ed.): *Computer-Mediated Communication. Linguistic, Social and Cross-Cultural Perspectives. Pragmatics & Beyond. New Series 39.* pp. 47–63. John Benjamins, Amsterdam.
- Yates, Simeon J. (1996):** Oral and Written Linguistic Aspects of Computer Conferencing: A Corpus Based Study. In: Herring, Susan C. (ed.): *Computer-Mediated Communication. Linguistic, Social and Cross-Cultural Perspectives. Pragmatics & Beyond. New Series 39.* pp. 29–46. John Benjamins, Amsterdam.

Bódi Zoltán

Nyelvész, az ELTE BTK Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézetének főiskolai docense. Kutatási területe az Internet és az informatika nyelvhasználata, „*A világháló nyelve*” címmel 2004-ben jelent meg önálló kötete. 1992 óta folyamatosan publikál önálló tanulmányokat. Szaktudományos munkákat szerkeszt, előadásokat tart szakmai konferenciákon, rendszeresen végez szakértői tevékenységet főként a Magyar Rádió különböző műsoraiban, valamint a televíziókban és az informatikai szaksajtóban. 1999 óta az Információs Társadalom- és Trendkutató Központ munkatársa. Tagja a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak, a Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesületének, s alapító tagja az ELTE Nyelvstratégiai Kutatócsoportjának. PhD fokozatát 2003-ban szerezte meg, disszertációjának témája: *Internetezőők és internetes nyelvhasználat a magyarban.*